

*Ari Haasio**

Lectio Praecursoria

Address: Ari Haasio, yliopettaja, Seinäjoen ammattikorkeakoulu, liiketoiminta ja kulttuuri. Email ari.haasio@seamk.fi

Tietoverkoista on tullut osa kansalaisten arkea. Internetin merkitys tiedonhankinnan, kommunikoinnin, viihteen ja asioinnin kannalta on merkittävä ja se on kasvanut vuosi vuodelta. Tänä päivänä internet on osa tavallisen ihmisen arkea, niin hyvässä kuin pahassa. Verkolla on kuitenkin kääntöpuolensa ja tehdessäni tietokirjaa verkon lieveilmiöistä vuonna 2012 törmäsin japanilaiseen hikikomori-ilmiöön ja ryhdyin aluksi puhtaasta mielenkiinnosta selvittämään sen taustoja.

Japanissa on arviolta jopa kaksi miljoonaa nuorta tai nuorta aikuista, joiden elämän lähes ainoat sisällöt löytyvät verkosta. He eivät poistu kotoaan vaan erakoituvat asuntoonsa. Tätä sosiaalista vetäytymistä ja siihen liittyviä asioita kutsutaan hikikomori-ilmiöksi, joka on myös luokiteltu Japanissa mielenterveydelliseksi häiriöksi. Suomessa ei voi puhua varsinaisesta hikikomori-ilmiöstä, koska ilmiötä voidaan pitää osin japanilaisen kulttuurin eräänä ilmenemismuotona. Syrjäytyminen on kuitenkin yhä vakavampi yhteiskunnallinen ongelma myös Suomessa. Sen yksi ilmenemismuoto on sosiaalinen vetäytyminen, jonka seurauksena henkilö pyrkii eristäytymään kasvokkaskontakteista ja välttämään muiden ihmisten tapaamista reaali maailmassa. Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2009, 123) mukaan arvioista riippuen maassamme on 14000:sta jopa 100000:een syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta.

Sosiaalinen vetäytyminen ei kuitenkaan ole ilmiönä uusi, kuten Valaskivi ja Hoikkala (2006, 211-212) ovat todenneet. Suomalaisessa kulttuurissa on jo kauan puhuttu ”peräkamarin pojista”, jotka ovat yksi tämän ilmiön kulttuurinen muoto. Ilmiö on ollut havaittavissa

kulttuurissamme jo aiemminkin, mutta tietoverkot ovat mahdollistaneet sosiaalisesti vetäytyvien henkilöiden käyttäytymiselle uusia kulttuurisia muotoja. Yksi keskeinen tutkimushypoteesini onkin, että sosiaalinen vetäytyminen vaikuttaa myös informaatiokäyttäjien käyttäytymisen tavoitteena oli yhtäältä lisätä ymmärrystä siitä miten sosiaalinen vetäytyminen vaikuttaa tiedon jakamisen tapoihin osana yksilöiden informaatiokäyttäjien käyttäytymistä ja toisaalta pohtia toiseuden kokemuksen vaikutusta tiedontarpeiden sisältöihin ja niiden artikulointiin.

Tutkimuksessani haettiin vastauksia kolmeen keskeiseen kysymykseen: 1) Mihin asioihin kohdistuvia tiedontarpeita voidaan tunnistaa sosiaalisesti vetäytyneiden henkilöiden viesteistä, joita he lähettävät Hikikomero-keskusteluryhmään ja millä tavoin sosiaalinen vetäytyminen ja toiseuden kokemukset näyttäytyvät tiedontarveartikulaatioissa? 2) minkä tyyppistä tietoa Hikikomero-keskusteluryhmästä etsitään ja mikä on vertaistuen merkitys Hikikomero-keskusteluryhmässä? ja 3) millaisia yhteisöllisiä tiedonjakamisen piirteitä sosiaalisesti vetäytyvien henkilöiden keskusteluryhmässä voidaan havaita ja kuinka toiseus ilmenee Hikikomero-keskusteluryhmän osallistujien jakamissa näkemyksissä ja kokemuksissa?

Tutkimusaineistona käytettiin 6910:tä Ylilautaus sivuston Hikikomeron-ryhmän keskusteluviestiä, joiden analyysi tapahtui niin kvantitatiiviseen kuin kvalitatiiviseen sisällönanalyyysiin tukeutuen.

Analysoidessani sitä, minkä tyyppistä tietoa tutkimuksen kohteena olleesta Ylilaudan Hikikomero-keskusteluryhmästä etsittiin, havaitsin erään kiintoisan seikan, jota aiemmassa tutkimuksessa ei ole eksplikoitu lainkaan. Kun informaation luotettavuutta ja sen eri tyyppistä on pohdittu esimerkiksi informaation luotettavuuden näkökulmasta, on informaatio jaoteltu disinformaatioon eli tarkoituksellisesti väärään informaatioon ja misinformaatioon eli

*Ari Haasion väitöskirja *Toiseus, tiedontarpeet ja tiedon jakaminen tietoverkon "pienessä maailmassa"*: tutkimus sosiaalisesti vetäytyneiden henkilöiden informaatiokäyttäjien käyttäytymisestä tarkastettiin Tampereen yliopistossa 11.9.2015.

harhaanjohtavaan informaatioon, joka voi olla informaation eri lajeja tutkineiden Karlovan ja Fisherin (2013) mukaan paitsi sinänsä väärää, myös epätäydellistä, epäselvää, tulkinnanvaraista tai epätarkkaa. Se ei kuitenkaan ole tietoisesti harhauttamistarkoituksessa annettua, kuten disinformaatio, jonka tarkoitus on antaa vastaanottajalle väärä käsitys puheena olevasta asiasta. Perinteisesti informaation eri lajeja on tiedonhankintatutkimuksen piirissä jaoteltu myös semanttiseen eli maailmaa koskevia asiantiloja ilmaisevaan informaatioon sekä pragmaattiseen informaatioon, joka ilmaisee vastaanottajalle jonkin yllätyksellisen tai merkittävän asian ja jonka perusteella voimme toimia tietyllä tavalla niin halutessamme.

Konstruktivistisen informaatiokäsityksen mukaan informaatio voidaan ymmärtää sosiaalisessa kontekstissa tapahtuvaksi, kommunikation perustuvaksi prosessiksi, jossa informaatio rakentuu (Tuominen & Savolainen 1997). Informaatiossa on siis pohjimmiltaan kyse vuorovaikutuksesta, jonka avulla ihmiset muodostavat informaatiota. Käsitteeni informaatiosta perustuu konstruktivistiseen informaatiokäsitykseen, jonka etuna on se, että se painottaa yksilöiden välisen kommunikation ja sosiaalisen kontekstin merkitystä. Nähdäkseni tämä näkökulma on erityisen tärkeä pohdittaessa yhteisöä tiedon jakajana.

Informaation olemusta analysoinut Stahl (2006, 92) on painottanut, että jaottelu informaation, misinformaation ja disinformaation kesken on problemaattista totuuden suhteellisuuden takia. Tämä voidaan ymmärtää tiedon subjektiivisen olemuksen kautta niin, että kun tieto määritellään yksilön kognitiivisten prosessien avulla sisäistämäksi informaatioksi, muodostuu informaatiosta tietoa. Tieto on tällöin yksilölle itselleen subjektiivisesti totta, vaikka se ei välttämättä ole faktuaalisesti paikkaansa pitävää.

Hikikomero-keskusteluryhmän viesteissä toiseus näyttäytyi paitsi tiedontarpeissa, mutta yhtä lailla se näkyy myös tiedon jakamisessa. Ryhmässä jaettiin sentyyppistä informaatiota, mikä on yhteiskunnassa vallitsevien normien valossa lainvastaista, kuten huumeiden käyttöön liittyvä informaatio, tai sopimattomaksi miellettyä, kuten informaatio siitä kuinka sosiaalietuuksilla voidaan keinotella.

Tätä taustaa vasten esitänkin, että informaation eräänä jaotteluperustana voidaan pitää sitä,

miten informaatio suhtautuu yhteiskunnassa ja sen eri kulttuureissa vallitseviin arvo- ja normijärjestelmiin.

Tutkimuksessani olenkin jaotellut keskusteluryhmästä hankitun informaation normatiiviseen ja disnormatiiviseen informaatioon. Taustalla on ajatus siitä, että osa informaatiosta, jota yksilö hankkii, on luonteeltaan yhteiskunnan hyväksymien tapojen, käsitysten, normien, arvojen tai jopa lainsäädännön vastaista. Disnormatiivista informaatiota ei yleensä ole saatavilla virallisia kanavia pitkin ja esimerkiksi eri verkkopalvelut, kuten keskusteluryhmät tai blogit saattavat tarjota mahdollisuuden hankkia tämän tyyppistä tietoa. Normatiivinen informaatio sen sijaan on yhteiskunnan hyväksymää ja sen arvojen, normien ja lainsäädännön mukaista informaatiota, joka pönkittää yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä, enemmistön oikeana pitämiä ja vallitsevia käsityksiä ja senhetkisiä yhteiskunnallisia valtarakenteita.

Normatiivinen informaatio kanavoituu virallisten tiedonlähteiden (esim. viranomaisjulkaisut) ja auktorisoitujen tiedon tuottajien (esim. tutkijat, asiantuntijat) kautta tiedontarvitsijoille. Se edustaa yhteiskunnassa vallitsevaa yleisesti hyväksytyä käsitystä jonkin asian suhteen, josta esimerkkinä voidaan mainita huumeusainoiden haitallisuus yksilön terveydelle. Disnormatiivinen informaatio on saatavissa esimerkiksi tietyistä verkkopalveluista, vaihtoehtojulkaisuista yms. Se on informaatiota, joka jo itsessään representoi toiseutta suhteessa vallitsevaan käsitykseen oikeasta ja hyväksyttävästä tiedosta ja sen hankkimiseksi on turvaututtava väyliin, jotka eivät välttämättä ole yhteiskunnan hyväksymiä tiedonlähteitä. Yhteiskunnallinen konsensus määrittää normatiivista informaatiota ja se tukee aina vallitsevia normeja ja arvoja enemmistöön nojautuen. Arkielämän normatiivista informaatiota voidaan verrata Kuhnin (1962) tieteellisestä tiedosta ja tieteenfilosofiasta esittämään käsitykseen normaalitieteestä, joka on vallitsevaan pagadigmaan tukeutuvaa ja sen mukaista tutkimusta. Normatiivinen informaatio perustuu normaalitieteeseen kuhnilaisittain ymmärrettyinä ja on sen arkielämän sovellus.

Disnormatiivinen informaatio taas on vähemmistön näkemys, joka saattaa olla hyvinkin radikaalia ja jopa uhmata tieteellisiä tutkimustuloksia. Esimerkiksi näkemykset huumeusainoiden vaarallisuudesta (ks. jäljempänä olevat esimerkit) edustavat omalta osaltaan juuri

tämän kaltaista disnormatiivista informaatiota. Arkielämän tiedontarpeiden tyydyttämisen osalta disnormatiivinen informaatio tukeutuu ennen muuta henkilöiden mielipiteisiin, uskomuksiin, käsityksiin ja näkemyksiin, olkoonkin, että ne eivät ole sopusoinnussa yleisen mielipiteen tai näkemyksen kanssa.

Konkreettisina esimerkkeinä tiedontarpeista, joihin saatu vastaus edusti disnormatiivista informaatiota, olivat esimerkiksi huumaavien sienten käyttöön liittyvät tiedontarpeet ja aihepiiriin liittyvät keskusteluryhmässä saadut ohjeet. Useissa tapauksissa disnormatiivista informaatiota tarjottiin myös erilaisista menettelytavoista, jotka käsittelevät esimerkiksi sosiaalietuuksien hankkimista. Kyse on tässä tapauksessa esimerkiksi sellaisen hiljaisen tiedon välittämisestä, jota ei ole kirjattu virallisiin lähteisiin, kuten eri viranomaisten antamiin ohjeisiin. Myös terveyteen liittyvissä aihepiireissä annetaan paljon disnormatiivista informaatiota, jossa esimerkiksi annetaan vinkkejä lääkityksen osalta omiin kokemuksiin perustuen ja kehoitetaan toimimaan jopa lääkärin antamia ohjeita vastaan.

Disnormatiivisen informaation voidaankin katsoa omalta osaltaan representoivan toiseutta niin tiedontarvitsijan kuin tietoa jakavan tahon näkökulmasta. Silloin kun yksilö kokee viiteryhmänsä kanssa samanlaista toiseutta, vastausta toiseutta representoivaan kysymykseen etsitään oman arvomaailman jakavasta yhteisöstä, joka on tässä tapauksessa keskusteluryhmäksi luokiteltava verkkoyhteisö.

Disnormatiivisen informaation saamisen edellytyksenä onkin, että keskustelijoiden arvot ja samanlaisen toiseuden kokemukset ovat keskenään samansuuntaisia.

Nähdäkseni edellä kuvattu informaation suhteuttaminen arvo- ja normijärjestelmiin ja sen pohjalta tehty jaottelu normatiiviseen ja disnormatiiviseen informaatioon on mielekästä jo senkin vuoksi, että näin pystymme entistä paremmin ymmärtämään informaation moninaisuutta ja sosiaalisen kontekstin merkitystä tiedon luomisessa.

Tietoverkot tarjoavat oivan kasvualustan disnormatiiviselle informaatiolle, olipa sen hankkimisen intentio demokratian ja sananvapauden puolustaminen totalitaristista yhteiskuntajärjestelmää vastaan tai illegaalien informaation hankkiminen jopa yhteiskunnan tai yksilön kannalta vahingollisia ja haitallisena pidettyjä asioita varten.

Lähteet:

- Karlova, N.A & Fisher, K.E. 2013. A social diffusion model of misinformation and disinformation for understanding human information behaviour. *Information Research* 18(1). Verkossa <http://www.informationr.net/ir/18-1/paper573.html#.U2FJ56wr-MA>. [30.4.2014].
- Kuhn, Thomas S. 1970 (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. 2nd ed. Chicago, IL: University of Chicago Press. Verkossa http://pr.ojektivintegracija.pravo.hr/_download/repository/Kuhn_Structure_of_Scientific_Revolutions.pdf. [15.9.2015].
- Myllyniemi, S. 2009. Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 97. Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 41. Opetusministeriö: Helsinki. Verkossa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri_2009.pdf. [15.9.2015].
- Stahl, B. C. 2006. On the difference or equality of information, misinformation, and disinformation: A critical research perspective. *Informing Science: International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 9, 83-96. Verkossa <http://core.ac.uk/download/pdf/10007.pdf>. [1.3.2015].
- Tuominen, K. & Savolainen, R. 1997. Social constructionist approach to the study of information use as discursive action. Teoksessa: *Information Seeking in Context. Proceedings of an International Conference on Research in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts*, 14-16 August, 1996 Tampere, Finland. Ed. by Pertti Vakkari & Reijo Savolainen & Brenda Dervin. London (UK): Taylor Graham, 1997, 81-96.
- Valaskivi, K. & Hoikkala, T. 2006. Vauraat vanhemmat ja kuluttajalapset: Sukupolvien muuttuvat suhteet Suomessa ja Japanissa. Teoksessa *Vaurauden lapset: Näkökulmia japanilaiseen ja suomalaisen nykykulttuuriin.. Toim. Katja Valaskivi*. Tampere: Vastapaino, 211-232.